

רגעים נפיצים

עגל הזהב, תרגום התורה וה"מחטף" של בית שמאי.
מסע היסטורי בין רגעים דרמטיים בחיי האומה
ולקח חשוב לימינו.

חוברת למרצה

תובנות לחיים

טעימה מתורתו של הרבי

פרשת דברים

THE
SHLUCHIM
OFFICE

לתרומות והקדשות, צרו קשר info@jewishinsights.org
נדי להוריד מערכי שיעור נוספים, בקר באתר www.JewishInsights.org/he

Published and Copyright 2023 by
Shluchim Office International
816 Eastern Parkway, Brooklyn,
NY 11213
718.221.0500

5783 - 2023

ועדה מייעצת

הרב אשר דען - קייפ-טאון, דרום אפריקה
הרב מנדי גרליצקי - תל אביב, ישראל
הרב לוי גרינברג - אלפטו, טקסס
הרב דוד גולדברג - סאו פאולו, ברזיל
הרב לוי שייקביץ - כפר חב"ד, ישראל
הרב מנדי גרינברג - טווינסבורג, אוהיו
הרב שמואל פרידמן - בבלנקה, ארגנטינה
הרב יוסף יצחק בלוי - כינרת, ישראל
הרב חיים דרוקמן - לוצרן, שוויץ

ספרדית

תרגום ועריכה | הרב רפי טוויל

צרפתית

תרגום ועריכה | הרב יאיר אלבז
הגהה | ש. אלבז

פורטוגזית

תרגום | מר יצחק דיין
עריכה | הרב ישעי' דיין
עימוד | מייק קטן

עימוד | מוסי וולוסוב

אתר אינטרנט | יובל כץ וישראל יוסוצקי
אדמיניסטרציה | מענדל גרינברג

משרד השלוחים

י"ר | הרב גדליה שמטוב
פיתוח | הרב מנדי שמטוב

עורכים

הרב אברהם גרינברג
הרב זושא גרינברג

עברית

עריכה לשונית | הרב זושא גרייזמאן
הגהה | הרב מנחם וילהלם

אנגלית

תרגום ועריכה | הרב מענדל סופער
הגהה | הרב מענדל לברטוב

נוסד בימי השבעה לזכרון ולע"נ הרב גבריאל נח זזוגתו רבקה הי"ד הולצברג
שלוחי הרבי במומבאי, הודו

5. א. השוואה שכזו.....

בפרשתנו אנו קוראים על תרגום התורה על ידי משה רבינו (מקור 1). לאחר 989 שנה אירע התרגום שני של התורה בהוראת תלמי המלך, שהושיב שבעים ושניים חכמים בחדרים נפרדים, וביקש מכולם לתרגם את התורה, "והיה היום קשה לישראל כיום שנעשה העגל" (מקור 2). שואל הרבי, כיצד ניתן להשוות בין תרגום התורה לחטא העגל? מה כה חמור בתרגום התורה ליוונית?

ההשוואה הקשה הזו נאמרה גם במקרה נוסף: ברוב המחלוקות הרבות שבין בית שמאי לבית הלל, נקבעה ההלכה כדעת בית הלל (מקור 3). אך יום אחד התרחש אירוע יוצא מן הכלל שבו רוב התלמידים שנכחו בבית המדרש היו מבית שמאי וההלכה נקבעה כמותם, ונאמר על אותו יום "היה קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל" (מקור 4). ממשיך הרבי לשאול, הכיצד משווים גם את האירוע הזה לחטא העגל?!

7. ב. פוטנציאל מסוכן.....

בני ישראל לא קמו ביום הארבעים למתן תורה עם רצון לעבוד אלילים. הם לא ביקשו אלוקים חדש. הם בסך הכל ביקשו תחליף למשה רבינו. משה היה הממוצע שחיבר ביניהם ובין הקב"ה, וכיון שהוא נעלם מעיניהם, הם דרשו ממוצע חדש. ז.א. שבאותו יום לא היתה בעיה של עבודה זרה כלל. הבעיה העיקרית היתה הפוטנציאל המסוכן של זה.

ולכן, גם לאחר שעשו את העגל, אמר אהרן "חג לה' מחר". הוא קיווה שמשה ירד מההר מוקדם, ויסביר לבני ישראל שרק הקב"ה יכול לבחור ממוצע, וזה לא משהו שבני ישראל יכולים ליצור לבד. ואז הכול יסתדר - לא רק שהם לא יעבדו עבודה זרה, אלא אף יקבלו שיעור באמונה. אלא שבפועל, למחרת הם הידרדרו לעבודה זרה.

לסיכום: הקושי ב"יום שנעשה בו העגל", הוא הפוטנציאל וההיתכנות לע"ז. ולא עבודת אלילים לפועל. גם בתרגום השבעים הייתה אותה בעיה. לתרגום היה פוטנציאל נפיץ. באם החכמים היו מתרגמים את התורה בצורה מילולית, זה היה יכול להוביל את תלמי למסקנה שיש שני אלוקים (מקור 5). וזוהי השוואה בין "תרגום השבעים" ל"יום שבו נעשה העגל", שבשניהם הייתה היתכנות נפיצה.

גם בנוגע ליום שבו אגברו בית שמאי על בית הלל, הבעיה לא היתה בשמונה עשר ההלכות שנפסקו באותו יום, אלא בפוטנציאל המסוכן, שבית שמאי ישתלט על פסיקת ההלכה לעתיד.

מה כל כך גרוע בזה? שמאי סימל את הפסיקה המחמירה, שנובעת ממקור שבו פחות מתחשבים עם האדם ויותר עם האמת כפי שהיא בכל מחיר. הבעיה היא, שבאופן זה אין קיום לעולם. (אמרה מידת האמת – אל יברא). ולכן השוו את היום הזה ליום שנעשה בו העגל, שגם בו, הבעיה היתה יותר היכולת העתידית מאשר מה שנעשה בפועל.

10. ג. הפצת מעיינות החסידות.....

הבעל שם טוב כתב אגרת לגיסו ר' אברהם גרשון מקיטוב בה הוא מספר על "עליית נשמה" שהייתה לו בראש השנה שנת תק"ז, ובה "שאלתי את פי משיח: אימת אתי מר? והשיב לי: בזאת תדע, בעת

שיתפרסם למודך ויתגלה בעולם, ויפצו מעיינותיך חוצה". (מקור 6). מספר הרבי, שכשחסידיים שמעו זאת הם בכו. וכן כאשר הרבי הקודם החל לתרגם את תורת חב"ד לשפות שונות, היו כאלו שבאו בטענות כנגד זה. משום שהם פחדו מהפוטנציאל הקשה שגלום בפרסום סודות החסידות. אך כשם ששבעים הזקנים, וכן בית הלל ובית שמאי, זכו שלפועל הפוטנציאל הקשה לא התממש, אלא להיפך נעשה מכך דבר חיובי, כך גם בהפצת תורת החסידות, הצליחו הבעל-שם-טוב ומנהיגי החסידות בכל הדורות לפעול שהיכולת של תורת החסידות תמומש בצורה טובה וחיובית, וכדברי המשיח עצמו – תקרב את הגאולה.

פתיחה

בפרשתנו אנו קוראים כיצד משה רבינו תירגם את התורה לשפות אחרות, שמוכיל אותנו ל"תרגום השבעים" שנעשה בהוראת תלמי מלך מצרים ולהרהורים על הרעיון של תרגום התורה. האם זה רעיון טוב או שזה יכול להוביל לדברים שליליים? מסע היסטורי מרתק בעקבות דור המדבר, תלמי המלך, בית שמאי ובית הלל, הבעל-שם-טוב והרבי הקודם, והמכנה המשותף המפתיע שביניהם.

השיעור לפרשת דברים

משיחת שבת פרשת וארא, ה'תש"מ
לקוטי שיחות חלק כ"ד, עמ' 2 והלאה
תורגם על ידי מערכת 'אוצר ליקוטי שיחות',
ונוספו בו השלמות מ"שיחות קודש", הנחה בלתי מוגה,
בתרגום חברי המערכת.

א. השוואה שכזו...

תרגום התורה על ידי משה רבינו

בפרשתנו אנו קוראים על דבר מעניין: תרגום של התורה בפעם הראשונה בהיסטוריה.

מקור 1 ספר דברים, פרק א' פסוקים ג'-ה'

וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּעֲשֵׂתִי עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֹתוֹ אֲלֵהֶם. אַחֲרַי הִכְתוּ אֶת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבוֹן וְאֶת עֹג מֶלֶךְ הַכַּנְעָנִים אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּעֵשְׂתָרֶת בְּאֲדָרְעִי. בְּעֶבֶר הִירְדֵן בְּאֶרֶץ מוֹאָב הוֹאִיל מֹשֶׁה בְּאֵר אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת לְאָמֹר.

לתלמיד
עמ' 3

רש"י

בְּאֵר אֶת הַתּוֹרָה. בְּשִׁבְעִים לְשׁוֹן פְּרָשָׁה לָהֶם.

תרגום התורה בהוראת תלמי

לאחר 989 שנה אירוע התרגום השני של התורה: בשנת 3477 לבריאת העולם, עלה על כס המלוכה בארץ מצרים תלמי פילדלפוס, מלך שחיבב מדעים ואמנויות ועמד בקשרים ידידותיים עם המלומדים היהודיים בני ארצו. בהיותו חובב מדעים וברצותו לזכות באהדת היהודים, החליט לבצע משימה חשובה: להשיג לעצמו את תרגומה של התורה היהודית בשפת יוון!

לתלמי היתה הספרייה הגדולה ביותר בשעתו, ובה כל היצירות המפורסמות של חכמי התקופות. מדוע, חשב תלמי, לא יהיה בספרייתי העתק מהתורה היהודית המפורסמת?

אומר ועושה. פנה תלמי לאלעזר הכהן הגדול וביקש ממנו לשלוח אליו את חכמי ישראל המפורסמים ביותר. הכהן הגדול בחר בשבעים ושניים חכמים ושיגר אותם למצרים.

תלמי הושיבם בחדרים נפרדים כדי שלא יראו האחד את מעשי חברו, וביקש מהם לתרגם את התורה ליוונית. התרגום ארך זמן רב, ולבסוף – ראה זה פלא: לאחר שהושלמה המלאכה ותלמי המלך השווה בין התרגומים השונים, התברר כי כל התרגומים זהים מילה במילה!

בח' בטבת הושלמה מלאכת התרגום. תרגום יווני זה נקרא לאחר מכן "תרגום השבעים" לאור העובדה, כי כשבעים חכמים עסקו בו.

מקור 2 מסכת סופרים פרק א'

שׁוֹב מִצִּיּוֹן בְּתַלְמֵי הַמֶּלֶךְ, שְׁכַנְס ע"ב זְקָנִים, וְהוֹשִׁיבָם בְּשִׁבְעִים וּשְׁנַיִם בָּתִּים, וְלֹא גָלָה לָהֶם עַל מָה פָּנְסָם. נִכְנַס לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם, אָמַר לָהֶם: פְּתוּ לִי תוֹרַת מֹשֶׁה רַבְּכֶם.

לתלמיד
עמ' 3

נָתַן הַמֶּלֶךְ עֲצָה בְּלִבּ כָּל אֶחָד וְאֶחָד, וְהִסְפִּימָה דַּעְתָּן לְדַעַת אַחַת, וְכָתְבוּ לוֹ תּוֹרָה בְּפָנָי עֲצָמָה: וַי"ג דְּבַר שְׁנוֹ בָּהּ. וְאֵלוּ הֵן: אֱלֹהִים בְּרָא בְּרֵאשִׁית (בראשית א, כו) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמִי וּבְדְמוּתִי.

... וְהִזָּה הַיּוֹם קֹשָׁה לְיִשְׂרָאֵל כִּיּוֹם שֶׁנִּצְעָשָׂה הָעֲגָל, שֶׁלֹּא הָיְתָה הַתּוֹרָה יְכוּלָה לְהִתְרַגֵּם כָּל צָרְפָה.

כיצד ניתן להשוות בין תרגום התורה ובין חטא העגל?

<< הרבי

תמוה מאד, איך יתכן לומר שרק מפני שתרגום התורה לא היה יכול להיות "כל צרכה", היה זה דבר כה קשה ושלילי, עד שהוא בדומה ליום עשיית העגל?¹

לתלמיד
עמ' 3

הרי התרגום נעשה על ידי זקני וגדולי ישראל, והיתה להם סייעתא דשמיא על כך! והטעם שהגמרא נותנת על כך, "שלא היתה התורה יכולה להיתרגם כל צרכה", כלל אינו ביאור מספק להשוואה הקשה של "יום שנעשה בו העגל"! ועד עתה, לא מצאתי מפרשים שיתייחסו ויבארו את הקושיה הזאת! (מהנחה בלתי מוגה).

לתלמיד
עמ' 4

הרבי שואל שאלה מתבקשת: מה כל כך חמור בתרגום התורה ליוונית? הגמרא מצביעה אמנם על פגם כלשהו: התורה לא יכלה להיתרגם "כל צרכה" – תרגום התורה לא היה יכול להיות מושלם. אך בכל זאת, איך אפשר להשוות בין זה ובין חטא העגל?!

ניצחון בית שמאי על בית הלל

הלשון "כיום שנעשה העגל" - מצינו גם במסכת שבת²:

מקור 3 תלמוד בבלי, מסכת עירובין, דף י"ג עמוד ב' (עם ביאור הרב עדין אבן ישראל)

הלל ושמאי חיו במאה הראשונה לספירה והנהיגו את היהודים בארץ ישראל. הלל היה ראש הסנהדרין ושמאי היה אב בית הדין. במהלך הזמן קמו להם 'בתים' – קבוצות תלמידים שלמדו את תורתם ושאפו ללכת בדרך פסיקתם. במחלוקות הרבות שבין בית שמאי לבית הלל, נוטים, בדרך כלל, בית שמאי להחמיר ובית הלל להקל, מלבד מקרים בודדים שבהם בית שמאי מקילים ובית הלל מחמירים. ברוב המקרים נקבעה ההלכה כדעת בית הלל.

אמר ר' אבא אמר שמואל: שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים: הלכה כמותנו, והללו אומרים: הלכה כמותנו. לבסוף יצאה בת קול ואמרה: אלו ואלו דברי אלהים חיים הן, והלכה כבית הלל.

לתלמיד
עמ' 4

ושואלים: וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלהים חיים הם, מפני מה זכו בית הלל לקבע הלכה כמותן? – מפני שנוחין לדבריו, ועלובין (מניחים עצמם להפגע, וסובלים עלבונם) הו, וכשהיו שונים במשנה היו שונים דבריהן ודברי בית שמאי, ולא עוד אלא שמקדימין בנסוח הדברים בדרך פבוד את דברי בית שמאי לדבריהן.

ההלכה עצמה כמובן לא נפסקה כבית הלל כתוצאה מה'בת קול', אלא לפי מספר האצבעות בבית המדרש (כאשר היה דיון הלכתי בבית המדרש, נקבעה ההלכה כדעת הרוב). אך מסתבר שה'בת קול' שיצאה מן השמים, השפיעה על כך שרוב החכמים הצביעו כדעת בית הלל.

אולם יום אחד התרחש אירוע יוצא מן הכלל שנצרב בתודעה הלאומית, שבו רוב התלמידים היו מבית שמאי וההלכה נקבעה כמותם.

היה זה באסיפה מתוחה בעליית ביתנו של חנניה בן חזקיה, שם נחלקו תלמידי בית שמאי עם תלמידי בית

2. ז, א. א. וראה תוספתא שם פ"א, ח. ירושלמי שבת פ"א, ה"ד.

1. ובמגילת תענית בסופה: ב' בטבת נכתבה התורה יונית בימי תלמי המלך והחושך בא לעולם שלשת ימים. הובא בשו"ע או"ח סי' תקפ.

הלל, וכשעמדו לברר את דעת הרוב, נמצאו בית שמאי מרובים. שמונה עשרה גזירות נגזרו באותו יום, רובן בהוספת גדרים בדיני טומאה וטהרה, בעיקר בדברים שפוסלים את התרומות שהיו הכהנים אוכלים בטהרה, אך גם גזירות על יין, פת ושמן של גויים.

על אירועי אותו יום מספרת הגמרא:

מקור 4 מסכת שבת, דף י"ג עמוד ב', ודף י"ז עמוד א' (עם ביאור הרב עדין אבן ישראל)

משנה: ואלו מן ההלכות שאמרו בעליית הננייה בן חזקיה בן גרון. שעלו לבקרו, נמנו, ורבו בית שמאי על בית הלל. ושמונה עשר דברים גזרו בו ביום.

לתלמיד
עמ' 4

גמרא: וספרו, שכיון שהיתה המחלוקת חריפה ביותר נעצו חרב בבית המדרש, ואמרו: הנכנס לבית המדרש — יפגס, והיוצא — אל יצא, כדי שיתאספו כל החכמים ויגיעו לקביעת הלכה. ואותו היום היה הלל כפוף ויושב לפני שמאי כאחד מן התלמידים. ואמרו: והיה היום קשה לישראל ביום שנעשה בו העגל, כי הלל שהיה נשיא הכרח לשכת בהכנעה לפני שמאי, ושיטת בית שמאי גברה בהכנעה שנערכה באותו יום.

<< הרבי

הכיצד משווים גם את האירוע הזה לחטא העגל?!

ואף שם דורש הדבר ביאור, מדוע "אותו היום" היה "קשה לישראל" כל כך, עד שיש להשוותו ל"יום שנעשה בו העגל"?

לתלמיד
עמ' 4

הרי ידועה גדלותו של שמאי, שהרי שמאי והלל קבלו משמיעה ואבטליון, ויתירה מזו, אפילו בית הלל "מקדימין דברי בית שמאי לדבריהן". אז מה כל כך חמור בכך שבאותו יום היה הלל כפוף ויושב לפני שמאי כאחד מן התלמידים, עד שמשווים זאת ליום שנעשה בו העגל?! (הנחה בלתי מוגה).

הרי לא היתה זו השתלטות חיצונית על בית המדרש בידי גורם עוין. בסך הכול קבוצת חכמים אחרת השיגה רוב וההלכה נקבעה על פיה. מה פשר ההשוואה לחטא העגל?

בפרט ששמאי היה חברו של הלל והם למדו יחד אצל אותם מורים! יתירה מזו, למדנו שתלמידי בית הלל למדו את פסקי הדינים ואת דעתם של תלמידי בית שמאי וכיבדו אותם. הכיצד זה שאחרי כל הסובלנות וההכלה, כאשר פעם אחת בית הלל הפסידו את הרוב ונקבעה ההלכה לפי בית שמאי, יוצאים בהכרזה שהאירוע חמור כיום שבו נעשה העגל?!

<< הרבי

היתכנות לעבודה זרה

ויש לומר הביאור בזה, ובהקדים דיוק הלשון בשני המאמרים הנ"ל "כיום שנעשה בו העגל", ולא "כעשיית העגל", "כחטא העגל", וכיוצא בזה.

לתלמיד
עמ' 5

בפשטות, יום עבודת העגל היה למחרת יום עשיית העגל, כמו שנאמר בכתוב, שביום עשיית העגל אמר אהרן³ "חג לה' מחר", ונתכוון בכך לדחותם ולעכבם עוד⁴, לפי ש"בטוח היה שיבא משה ויעבדו את המקום"⁵; ועיקר⁶ חטא העגל היה למחרת - "וישכימו ממחרת ויעלו עולות וגו'".

וראה רמב"ן (שם, ה): שלא נאמר למשה לך רד כי שחת עמך ביום שעשה אהרן העגל כו' אבל כשזבחו והשתחוו לו העם אז אמר למשה שירד כי שחת עמך כו'.

יש לשים לב לדיוק הלשון במשנה 'כיום שנעשה בו העגל', כלומר מדובר על יום יצירתו של עגל הזהב, שהוא למעשה יום אחד לפני חטא העגל עצמו. ביום עשיית העגל היה משה רבינו על הר סיני ולמד תורה מפי הקב"ה, ושום דבר לא השתנה. רק למחרת, כאשר בני ישראל התחילו לעבוד את העגל, אמר לו הקב"ה, "לָךְ יָד כִּי שָׁחַת עַמֶּךָ". נמצאנו למדים, שביום עשיית העגל לא היתה עדיין עבירה של עבודה זרה.

היהודים רצו חיבור לה'

וההסבר לכך: ידוע⁸ מה שהאריכו מפרשי התורה לבאר בנוגע לענין עשיית העגל, שבני ישראל לא דרשו ענין של עבודה זרה חס ושלום, אלא רק מנהיג שינהיגם במקום משה ולא במקום ה', וכטענתם "כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו"⁹.

כלומר, רצונם היה ב"ממוצע" שיעמוד בין הקב"ה לבנינו, והדבר היה מיוסד על הסדר שנקבע לכאורה על ידי הקב"ה עצמו: "כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים" - היינו שלא הקב"ה עצמו "העלנו", אלא על ידי משה ששימש ממוצע בין הקב"ה לישראל.

בני ישראל לא קמו ביום הארבעים לאחר מתן תורה עם רצון לעבוד אלילים. הם לא ביקשו אלוקים חדש. הם בסך הכל ביקשו תחליף למשה. משה היה הממוצע שחיבר ביניהם ובין הקב"ה. וכיון שהוא נעלם מעיניהם, הם דרשו ממוצע חדש.

משום מה, הם חשבו שממוצע בעל חי יהיה רעיון יותר טוב מאדם מדבר. (ישנו הסבר בתורת החסידות מדוע הם חשבו כך, אך לא ניכנס לכך במסגרת השיעור).

7. שם לב, ו. ובפרש"י ומדרש"ל שם. וראה רמב"ן שם, ה: שלא נאמר למשה לך רד כי שחת עמך ביום שעשה אהרן העגל כו' אבל כשזבחו והשתחוו לו העם אז אמר למשה שירד כי שחת עמך כו'.
8. בהבא לקמן ראה גם לקו"ש ח"א ע' 143 ואילך. וראה לשונות המדרשים ומפרשי התורה (כמה מהם נעתיקו בתורה שלימה מילואים להלך כ"א סימן יג-יד).
9. תשא לב, א. וראה בארוכה רמב"ן עה"ת שם.

3. תשא לב, ה.
4. ראה פרש"י שם ד"ה ויבן.
5. פרש"י שם ד"ה חג לה'.
6. כי גם עשייתו אסורה כמש"נ לא תעשה לך פסל אפילו שלא לעבודו (ספורנו) יתרו כ. ד.
7. שמונה מובן שזהו (גם) פשוטו של מקרא (ולרש"י - פשוט עד כדי כך שאין צורך לפרש זה. ויתרה מזו י"ל - מובן הוא בפשטות מפרש"י לפני זה (כ, ג רד"ה לא יהיה לך)) - והרי הציווי דעבודה נאמר בפסוק בפ"ע (שם, ה).

ואפילו לאחר עשיית העגל ובטרם עבדו לו, אמר אהרן "חג לה' מחר", היינו שכתוצאה מכך יכול לבוא עילוי - שכאשר יבא משה יתגלה לישראל שענין העגל אינו מציאות.

ואזי אחדות ה' תבוא לידי ביטוי עוד יותר, ויתגלה אשר "אין עוד מלבדו"¹⁰, ומי שיכול לשמש ממוצע הוא רק משה (ממוצע המחבר)¹¹, שנשלח על ידי הקב"ה ונתמנה על ידו להיות שליחו לישראל.

גם לאחר שעשו את העגל אהרן קיווה שמחר יהיה "חג לה'". איך? הוא קיווה שמשה ירד מההר מוקדם ויסביר לבני ישראל שרק הקב"ה יכול לבחור מישהו שיהיה ממוצע בינם לבין הקב"ה. זו לא החלטה שבני ישראל יכולים להחליט לבדם. ואז הכול יסתדר, לא רק שהם לא יעבדו עבודה זרה, אלא אף יקבלו שיעור באמונה, שממוצע המחבר יכול להיבחר רק על ידי ה'.

אלא שבפועל נסתעף מכך למחרת (בקרב כמה מישראל) חטא העגל, חטא עבודה זרה - ההיפך מאחדות ה'.

וזהו הדבר ה"קשה" ב"יום שנעשה בו העגל", ולא ביום שבו עבדו את העגל: שמזה היה עלול להסתעף חטא עבודה זרה.

לסיכום: הקושי ב"יום שנעשה בו העגל" היה ההיתכנות העתידית לעבודה זרה, לא העבודה זרה עצמה.

תרגום עם פונטציאל נפיץ

ועל דרך זה הוא בנוגע לתרגום התורה, "שכתבו לתלמי המלך את התורה יונית". הכוונה במה שאמרו במסכת סופרים¹² "לא היתה התורה יכולה להתרגם כל צרכה" היא לתרגום מילולי מדויק, ובסדר המוקדם והמאוחר כפי שהוא בכתוב בלשון הקודש, אשר באופן זה - "אין התורה יכולה להתרגם". והחסרון הוא בנתינת המקום לטעות וכו' העלולה להסתעף מזה לאחר מכן.

מקור 5 מסנת סופרים

כדי להבין זאת, נעיין לדוגמה בשני תיקונים שהחכמים הכניסו, על פי רוח הקודש, בתרגומם:

אֱלֹהִים בְּרָא בְּרָאשִׁית, שְׁלֹא יֵאמְרוּ בְּרָאשִׁית שֶׁם הוּא, וְהֵם שְׁנֵי רְשׁוּיֹת.

אם היו מתרגמים את התורה מילולית: "בראשית ברא אלקים", היה תלמי יכול לחשוב ש"בראשית" זה שמו של הא-ל הראשון, והוא זה ברא את "אלוקים" - הא-ל השני, חס ושלום. כדי למנוע טעות זו הם שינו את הסדר וכתבו: אלוקים ברא בראשית.

אֲעֻשָׂה אָדָם, וְלֹא כְּתָבוּ נַעֲשֶׂה כְּדִכְתִּיב, שְׁלֹא יֵאמְרוּ שְׁנֵי רְשׁוּיֹת.

כמו כן, אם הם היו מתרגמים מילולית "נעשה אדם", היה תלמי טועה וחושב שמדובר בכמה אלוקים ש"עושים" יחד. הוא לא היה מקבל את הסברו של רש"י שהקב"ה דיבר עם המלאכים והייתה זו ענווה מצדו להחשיבם כשותפים בעשייה. לכן הם שינו וכתבו 'אעשה אדם' - בלשון יחיד.

10. ואתחנן ד, לה. 11. משא"כ בירושלמי - ראה לקמן הערה 75 [בשיחה].

10. ואתחנן ד, לה. 11. ד"ה עוטה אור הש"ת פ"ד. ועוד. וראה גם סד"ה פנים בפנים תרנ"ט.

היתכנות לעבודה זרה

לתלמיד
עמ' 6

כאשר גוי - תלמי המלך - ילמד לאחר מכן את התורה בלשון יון, כפי שהיא מתורגמת בדיוק - "כל צרכה", עלול הוא לא להבין את הפירוש הנכון בכמה וכמה מקומות בתורה, ויתירה מזו - להבין להיפך מהכוונה האמיתית. ולכן מצינו שכאשר תרגמו ע"ב הזקנים את התורה עבור תלמי המלך¹³, "נתן הקב"ה בלב כל אחד ואחד עצה והסכימו כולן לדעה אחת" ו"י"ג דברים שינו בה"¹⁴ - היינו שלא תרגמו את התורה "כל צרכה"¹⁵.

לתרגם את התורה כל "צרכה" פירושו בצורה מדויקת, מילולית. הבעיה היא שהתורה אינה יכולה להיתרגם כך, משום שאז זה יכול לגרום לטעויות משמעותיות מאוד שעלולות להוביל לכפירה ממש, כאילו חס ושלום ישנם שני אלוקים.

וזהו תוכן ההשוואה הנ"ל במסכת סופרים - "והיה היום קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל"¹⁶. כשם ש"יום שנעשה בו העגל" היה "קשה" מחמת היותו ההכנה לזה שלמחרתו התקיימה כתוצאה מכך¹⁷ העבודה לעגל - על דרך זה היום שבו תרגמו הזקנים את התורה ליונית היה "יום קשה לישראל", לפי שהיה עלול לגרום¹⁸ לפירוש התורה שלא כדבעי והיפך הכוונה, כנ"ל.

זוהי אם כן השוואה בין "תרגום השבעים" ל"יום שבו נעשה העגל". בשניהם הייתה היתכנות נפיצה. עשיית העגל, שבפני עצמה הגיעה ממקום לא כל כך גרוע, יכלה להוביל לעבודה זרה ממש, ותרגום השבעים יכול היה להוביל להבנת התורה בצורה שתוביל לכפירה.

רוב עם פוטנציאל מסוכן

ומעין זה יש לומר אודות היום שבו "היה הלל כפוף ויושב לפני שמאי":

לתלמיד
עמ' 6

עצם זה שבאותה שעה גזרו כדעת שמאי, אינו דבר "קשה" כל כך, שהרי סוף סוף "שתיק ליה הלל לשמאי"¹⁹ ו"לא עמד במחלוקתו"²⁰, היינו שענין זה היה בהתאם להלכה²¹.

ועיקר ה"קושי" שבזה הוא בכך שהדבר היה עלול לגרום שגם לאחר מכן יפסקו ההלכות כבית שמאי, היפך כללי ההלכה שנקבעו לדורות, ש"בית שמאי במקום בית הלל אינה משנה"²².

13. נסמן לעיל הערה 6 [בשיחה]. וראה כסא רחמים למס' סופרים שם. ובמס' ס"ת הובא רק תרגום זה "והיה אותו היום קשה כו'", כנ"ל בהערה שם. וראה הערה 72, 73 [בשיחה].
14. מס' סופרים שם. וכן הוא בירושלמי מגילה שם. מס' ס"ת שם ה"ה.
15. בבבלי מגילה שם מונה ט"ו שינויים. ובשמו"ר פ"ה, ה: זה אחד מ"ח דברים (וכן הביא בש"ך עה"ת (וילך לא, כח)). ובתנחומא שמות כב: זה אחד מעשרה דברים. וראה יפ"ת לשמו"ר שם. ואכ"מ.
16. משא"כ בירושלמי הנ"ל "אין התורה יכולה להתרגם כל צרכה אלא יונית" - היינו שביונית אפשר לתרגמה "כל צרכה" - על כרחך צריך לומר שהפירוש ב"כ צרכה" שם הוא כפשוטו, שרק בלשון יון אפשר להיות תרגום נכון ומדויק כו'. וראה לקמן הערה 75 [בשיחה].
17. וכדמוכח גם (שהכוונה היא לא ליום שעבדו את העגל אלא ליום שלפניו (שנעשה בו העגל)) מזה דלא אמר "כיום שנשתברו בו הלוחות" (כלשון רש"י עקב שם. ולהעיר מהשינויים ברש"י שם בין ההשוואה דמיתת אהרן שהיא לשבירת הלוחות להשוואה בין "נתנה ראש" שהיא לעשיית העגל). ובפרט שלכאורה השוואה זו שייכת יותר מצד תוכן הענינים, השפלה ושינוי בענין התורה (תרגום ליונית, וכפיית ההלכה - כשמאי כו') - דוגמת שבירת הלוחות.
18. ועפ"י יומתק הלשון במס' סופרים "כיום שנעשה" העגל" ועד"ז בשבת שם

ובתוספתא שם** ש. שינוי מדגיש את מעשה החטא, "כיום שעשו בו את העגל" (כלשון רש"י עקב שם), אלא את ה"נפעל".
19. ולהעיר מלשון הכתוב תשא לב, כד ובפרש"י שם. תנחומא שם, יט. פרש"י שם, ד סד"ה עגל מסכה.
20. כן הוא בגמ' (וע"י) שבת שם, ובתוספתא שלפנינו. אבל בתוספתא צוקרמנדל: "כיום שעשו בו". ועד"ז במס' ס"ת שם.
21. ועד"ז יש לפרש במס' ס"ת שם, ד"היה אותו היום קשה לישראל כו", היינו היום שבו התחילו לתרגם את התורה לפני גמר התירגום בפועל כשי"ג דברים שינו בה (כמו שממשיך שם).
22. לשון הגמ' שבת טו, א.
23. פרש"י שבת שם ד"ה הא שתיק. וראה תוס' הנ"ל הערה 17 [בשיחה].
24. ועד"ז לפי התוספתא והירושלמי שם דאותו היום קאי על היום שגזרו את ה"ח דבר (וראה הנסמן בהערה 17 [בשיחה]) "נמנו ורכו ב"ש על ב"ה" (משנה שם ב, ג. תוספתא שם. וראה פיה"מ להרמב"ם שבת שם "ולא נשאר באותו הדור מי שראוי להוראה שלא נמצא שם". וראה ח' הת"ס הנ"ל), הרי שע"פ כללי ההלכה היתה הלכה כב"ש.
25. ברכות לו, ב. וש"נ.

הבעיה לא היתה בכך שבשמונה עשר המקרים בהם דנו באותו יום נפסקה ההלכה כשיטת בית שמאי, משום שאפילו הלל לא ממש התווכח על זה. הבעיה היתה בפוטנציאל – שבית שמאי ישתלט על פסיקת ההלכה לעתיד.

מה גרוע בזה?

ידוע²³ ששמאי שרשו ממדת הגבורה - דין, והלל שרשו ממדת החסד - רחמים, ולכן בדרך כלל בית שמאי לחומרא ובית הלל לקולא.

לתלמיד
עמ' 6

עניינו של הלל היה, שהוא היה יורד לדרגת כל אחד ואחד באופן של חסד. באיזה מצב שיהודי לא ימצא בו, הסתכל עליו הלל באופן של חסד. כי הלל חשב שצריך לרדת לדרגה של כל יהודי, וגם לשם להמשיך חסד, עד לאופן של "חנוך לנער על פי דרכו" ואז "גם כי יזקין לא יסור ממנה". ומזה מובן שדווקא על ידי ההנהגה של הלל יש קיום לעולם, כי הוא נוהג באופן של חסד. מה שאין כן לפי הנהגתו של שמאי, שהיא מידת האמת, שלכן הוא מחמיר, מצד זה אין קיום לעולם. (מהנחה בלתי מוגה).

שמאי סימל את הפסיקה המחמירה שנובעת ממקור שבו פחות מתחשבים עם האדם ויותר עם האמת כפי שהיא. הבעיה היא, שבאופן זה אין קיום לעולם, כדברי המדרש, שכאשר הקב"ה 'התייעץ' (כביכול) עם מידת האמת האם לברוא את העולם, היא ענתה – "אל יברא". משום שכאשר הולכים רק עם האמת, מבלי להתחשב עם מצב האדם והבנת המציאות המורכבת – לאדם אכן אין זכות קיום.

זו היתה הבעיה הגדולה של אותו היום. לא שמונה עשר הדינים בהם דנו לפועל, אלא הפוטנציאל – שדרכו של שמאי תהיה הדרך הדומיננטית וההלכה תיפסק על פיה לתמיד, דבר שיגרום שלעולם לא יהיה קיום. ולכן השוו את היום הזה ליום שנעשה בו העגל, שגם בו, הבעיה היתה יותר בפוטנציאל מאשר מה שנעשה בפועל.

אבל בפועל לא נגרם כל ענין הפכי כתוצאה מתרגום התורה ליונית ומן ה"יום שהיה הלל כפוף ויושב לפני שמאי" (ובכך שונים הדברים מיום עשיית העגל).

ויש לומר יתירה מזו: כאשר תרגמו ע"ב הזקנים את התורה לתלמי המלך, ושינו בה כמה וכמה דברים, החל מהשינוי "אלקים ברא בראשית" במקום "בראשית ברא אלקים" - אזי אחדות ה' כפי שנאמרה בתורה ירדה ונמשכה גם לאומות העולם.

לתלמיד
עמ' 7

ועל דרך זה יש לומר בנוגע ל"אותו היום שהיה הלל כפוף ויושב לפני שמאי כאחד מן התלמידים" - שלא זו בלבד שהדבר לא גרם שתיקבע הלכה כבית שמאי לדורות, הנה עוד זאת, הדבר פעל²⁴ גם בבית שמאי ענין של כפיה וביטול. ויש לומר שמטעם זה מצינו כמה מקומות²⁵ שבהם בית שמאי הולכים לקולא²⁶.

23. ראה זהר ח"ג (רעיא מהימנא) רמה, א. אגרת הקודש סי"ג. לקוטי תורה קרח נד, סע"א ואילך. שיר השירים מה, ב ואילך. ובכ"מ.

24. ולהעיר מהפירוש באוצר הגאונים שבת שם: והוצרך הלל להמאיך את נפשו ולכפוף את עצמו כדי שיצאו הדברים ולא יוכל שמאי להמנע מלהשיב כו' ונראו כי בטלו דבריו. עיי"ש. ולפירוש זה נמצא שפעל גם במחלוקת זו גופא.

25. עדיות פ"ד ה"ה ועוד. - באגרת הקודש שם שהוא מצד התכללות המדות, ואולי זה שייך לענין הנ"ל. וצ"ע.

26. ולהעיר דלעתיד לבוא הלכה כב"ש - ראה לקוטי תורה קרח שם. וש"נ. ואולי גם זה שייך להנ"ל. עיי"ש בלקוטי תורה.

ג. הפצת מעיינות החסידות

המסר של המשיח לבעל-שם-טוב

מקור 6 ספר 'כתר שם טוב' סימן א'

הבעל שם טוב כתב איגרת לגיסו ר' גרשון מקיטוב, בה הוא מספר על "עליית נשמה" שהייתה לו בראש השנה של שנת תק"ז:

עֲלִייתִי מְדַרְגָּה אַחַר מְדַרְגָּה, עַד שֶׁנִּכְנַסְתִּי לְהִיכַל מְשִׁיחַ, שֶׁשָּׁם לומֵד מְשִׁיחַ תּוֹרָה עִם כָּל הַתַּנְאִים וְהַצְדִּיקִים וְגַם עִם שְׂבָעָה רוּעִים. וְשָׁם רָאִיתִי שְׂמֻחָה גְדוֹלָה עַד מְאוֹד, וְאֵינִי יוֹדֵעַ לְשִׂמְחָה זוּ מָה הוּא עוֹשֶׂה, וְהֵייתִי סוֹכֵר שֶׁהַשְּׂמֻחָה זוּ חַס וְשָׁלוֹם עַל פְּטִירְתִּי מִהַעוֹלָם הַזֶּה, וְהוֹדִיעוּ לִי אַחַר כֵּן שְׂאֵינִי נִפְטָר עַדִּין, כִּי הַנְּאִי לָהֶם לְמַעַלְהָ כְּשֶׁאֵנִי מֵיחַד יְחִידִים לְמַטָּה עַל יְדֵי תוֹרוֹתֵיהֶם הַקְּדוֹשָׁה, אֲבָל מֵהוּת הַשְּׂמֻחָה אֵינִי יוֹדֵעַ עַד הַיּוֹם הַזֶּה.

לתלמיד
עמ' 8

וְשֶׁאֲלַמְתִּי אֶת פִּי מְשִׁיחַ: אֵימַת אֲתִי מֵרָ? וְהַשִּׁיב לִי: בְּזֹאת תִּדְעַ, בְּעֵת שֶׁיִּתְפָּרְסֵם לְמוֹדֵךְ וְיִתְגַּלֶּה בְּעוֹלָם, וְיִפְצוּ מְעִינְתֶיךָ חוּצָה מִה שֶׁלְּמַדְתִּי אוֹתְךָ וְהַשְׂגָּתְךָ, וְיִכְלוּ גַם הַמָּה לְעֲשׂוֹת יְחִידִים וְעֲלִיּוֹת כְּמוֹךָ, וְאֵז וְכָלוּ כָּל הַקְּלָפוֹת וְיִהְיֶה עַת רְצוֹן וְיִשׁוּעָה.

<< הרבי

החסידים בכו

ישנו סיפור, שכאשר התחדש הרעיון של "יפוצו מעיינותיך חוצה" - הפצת מעיינות החסידות לכולם - בכו החסידים, משום שמצד אחד ההפצה היא שתביא את המשיח, אך מצד שני, סודות החסידות צריכים להתגלות בראש כל חוצות...

לתלמיד
עמ' 8

ועל דרך זה, כאשר חותני, כבוד קדושת אדמו"ר הרי"ף החל לתרגם את תורת חב"ד לשפות שונות, היו כאלו שבאו בטענות, הייתכן שלוקחים את סודות התורה, ועד לסודות הכמוסים ביותר, ומתרגמים אותם לשפות שונות כדי שכל אחד יוכל להבין זאת, ומפיצים זאת, מדפיסים בעיתונים עד שזה מופץ בראש כל חוצות!?

מה הבעיה? בדומה לחשש של שבעים ושניים הזקנים, שאם התורה תתורגם בצורה מילולית, יטעה תלמי שיש שני אלוקים חיו. כך גם יכול להתרחש בתרגום והפצת סודות התורה. אנשים יוכלו לטעות בהבנת הדברים, וזאחריתה מי ישורנו. לכן בכו החסידים על הפצת החסידות, וכן והיו כאלו שהתקשו לראות את סודות החסידות מתורגמים ומופצים בריש גלי.

אכן פוטנציאל קשה

על פי המבואר, ניתן להבין זאת גם בעניינינו:

אכן הענין של יפוצו מעיינותיך חוצה הוא ניסיון קשה ולכן החסידים בכו. אך לפועל ראו שזה הצליח, בממדים הגדולים ביותר, ומזה הגיע עילוי בקדושה.

ועל דרך זה, בנוגע לתרגום תורת החסידות על ידי חותני, הרבי הריי"ץ, שאכן לכתחילה היה בזה ניסיון קשה, משום שזה יכול היה לגרום שאפילו אנשים שהם ב"חוצה" יוכלו לקבל גישה לזה, אך לפועל ראו שזה הצליח.

כשם ששבועים ושניים הזקנים, וכן בית הלל ובית שמאי, זכו לפעול שהפוטנציאל יתממש בצורה טובה, ונעשה מזה דבר חיובי, כך גם בהפצת תורת החסידות, הצליחו הבעל-שם-טוב ומנהיגי החסידות בכל הדורות לפעול שהפוטנציאל של תורת החסידות ימומש בצורה טובה וחיובית, וכדברי המשיח עצמו – יקרב את הגאולה.

ההוראה מכך היא: יש להתעסק בהפצת המעיינות עד ל'חוצה' ממש, אפילו ליהודי שבחיצוניות נראה נפרד, צריך להסתכל עליו כמו שאהרן הסתכל על היהודים בזמנו ולראות בהם את הפוטנציאל הטוב שבהם, ולכן צריך להפיץ את המעיינות לכל אחד בשפתו, ועל ידי זה יבוא משיח צדקנו, בקרוב ממש. (כל השיחה המובאת בחלק ג של השיעור היא מהנחה בלתי מוגה).

משיחת שבת פרשת וארא, ה'תש"מ
לקוטי שיחות חלק כ"ד, עמ' 2 והלאה
תורגם על ידי מערכת 'אוצר ליקוטי שיחות',
ונוספו בו השלמות מ"שיחות קודש",
הנחה בלתי מוגה, בתרגום המערכת